

de la Rambla del Port damunt Biar; no he constatat del tot si el *Port de Saix*, arran de la frontera lingüística, zona de Villena, designa més un pla de serra (em sembla) o bé una collada, 1962-63. Tenim una vella dada valenciana d'aquesta acc. en el *Tirant de Galba*: «los moros se partiren e travessaren totes les aspres muntanyes. Com Tirant véu que havien passat los ports ell se mès a conquistar tots aquells regnes e terres que deçà los ports eren ---; parlà lo senyor d'Agramunt: —Seria expedient --- que yo passàs delà los ports per conquistar moltes viles ---» (Ag. iv, 57).

En definitiva, tanmateix, queda clar que en una ampla àrea romànica, comprenent Gascunya-Tolosa, i els dominis català, basc, castellà i mossàrab (potser extravasant-se una mica cap al gallego-portuguès, l'antic afro-romànic i alguna zona central d'Occitània) va existir un mot antiquíssim, amb el sentit fonamental de 'pas de muntanya', 'trànsit d'una vall a l'altra'; i que aquest mot, de forma *PÖRTUS, fou enterament allé a la resta de la Romània, al llatí i fins al ll. vulgar, si no volem entendre per aquest el llenguatge popular dels temps visigòtics i del baix Imperi, en tant que era peculiar d'aquella zona. Que aquella hipotètica generalització de sentit, seguida d'una restricció orogràfica, no menys hipotètica, seria ben estrany que ja estigués consumada en temps tan antic, i no obstant limitada a una zona tan coherent dins la Romània, a cavall dels Pirineus.

No es pot negar, en canvi, el fet que la seva base semàntica es troba perfectament servada en les altres llengües indoeuropees, essent només el llatí el que hi faci restricció, limitant-ho a la mar o més aviat a un lloc de refugi marí. Així tenim (ja documentat en les gâthâs de l'Avesta, tercer o quart mil·lenni abans de Crist) l'irani oriental *paratūš* 'passatge, entrada, portell': p. ex. *paratūš činvato* 'el pont de la ultratomba zoroàstrica, on se separen els benaventurats dels damnats a la pena perpètua', altres vegades *paratūm* (en acusatiu), 'el pont' en general (evolucionat en *pašūm* en els llibres tardans de l'Avesta, altres vegades, ja gàtic, *činvato-paratav-* (< -EU-, que alterna amb U en la declinació indoeuropea), designant també el pont fatídic de les doctrines de Zaratustra (Bartholomae, *Altiranisches Wörterbuch*, s. v.; Reichelt, *Awestisches Handbuch*, §§ 27, 49, p. 459).

No és més que el representant irani d'una arrel comuna a totes les llengües indoeuropees: PER- 'traspasar, travessar' en general, si bé sovint aplicat a coses d'aigua: gr. *πέλω* 'jo travesso, m'obro pas', d'on *πόρος* 'lloc de pas, indret o pas practicable' (en qual-sevol cosa, sovint en termes de lògica, de negociació etc.), també 'pas a gual pel mig de l'aigua', d'on *εὔπορος* 'fàcil de passar' (parlant de corrents, obstacles muntanyosos o de tota mena). En sànscrit, també des dels Vedes, reduplicat *pīpartī*, però també *pārtī*, *pārayati* 'conduïx més enllà, passa o porta a l'altra banda'; d'on altres derivats indoiranis: avè. *ni-pāraya-* 'portar alguna cosa a (algú)', *frā-pāraya-* 'tirar endavant, anar-se'n terra enllà', *dūrae-pāra-* i sànscr. *dūraparab* 'de riberes llunyanes, de curs amplíssim'. I no menys en

eslau: el rus *poróm* i serbo-croat *prām* són el nom de la barca de pas, per travessar un riu o canal.

D'aquesta arrel PER-, deriva, però, el nom indoeuropeu PR-TUS o sigui PRTU- que ha donat, d'una banda, el citat irani *paratūš*, d'altra banda el llatí PORTUS, i en fi, el nom del gual en les altres llengües indoeuropees d'Occident: cèltic *ritu*, d'on ky. ant. *rit*, i els incompresibles compostos gèllics com *Novioritum*, *Aneuroritum*, *Comboritum*, *Camboritum* etc.; i el germànic comú FURDU- d'on han vingut l'a.-al. ant. i mod. *furt*, ags. i angl. *ford* 'gual'; però que en altres llengües germàniques es presenta, des de textos tant o més antics, en un sentit més atansat al de l'irani i del nostre mot preromà: *fjörðr*, que ja apareix, des de l'escandinau antic i comú, amb el significat de 'pas de mar aconegostat entre muntanyes'.

És, per tant, absolutament versemblant que va existir un sorotàptic *PÖRTUS 'passatge, lloc de pas', equivalent formal de l'avèstic *paratūš*, del germ. *furdu* i del cèltic *ritu*, en tot cas ha de ser un mot de l'indoeuropeu occidental (al qual pertanyen el germànic, el cèltic, i l'itàlic *portus*). El mateix derivat està representat àdhuc a la Índia, en un sànscr. *pārtā-* (per al qual veg. Kuiper, *Museum de Leyden*, 1959, 7); i en l'irani antic de Mesopotàmia, en el nom del riu *Euphrates*; i a l'Illíria, en el NL *Nau-portus*. Per a tot plegat, veg. Mayrhofer, *Altindisches Etym. Wb.* (s. v. *pīpartī*); Walde-H. II, 344; Pok., IEW, 816-7.³ Però de cap manera no es pot tractar d'un llenguatge de la branca cèltica, on tota P- indoeuropea s'havia emmudit milers d'anys abans de l'era cristiana. En un mot: sorotàptic, coincidint alhora amb l'àrea circumpirenaica del mot romànic.

DERIV. DE PORT II: *Portè*, el poble més alt de la Vall de Querol, al peu de Puimorèn i de Lanós, contracció normal de *Portea* (com apareix en el cens de 1359, *CoDoACA* XIII, 59): probablement d'un sorotàptic *PÖRTĪSIA derivat de *PÖRTUS 'port de muntanya' (terminació com la de *Manresa*, *Albesa*, *Olesa*, *Betesa* etc.): si està fundada una forma en *-ézə* atribuïda a una enquesta de Krüger, ens duria confirmació d'aquesta idea meua, però hi ha d'haver aquí algun malentès d'*AlcM* en la forma *portézo*, com sigui que és absolutament impossible en els parlars cerdans i llenguadocians una *o* pretònica. Però tant se val: car es tracta del mateix fenomen fonètic que tenim, ben constatat, i àdhuc perfectament documentat, en tants casos com *La Malè* < *Malea* < *Malesa* i *Planès* < *Planeses/Planeses*; i veg. el meu estudi de *LleuresC* on vaig demostrar que és corrent, i quasi normal, que la -s- caigui entre vocals en els mots que tenen una -R-.

Portejar. *Portell* 'pas estret entre muntanyes' [segle XIII mossàrab, *RMa.*, 299 traduïx el ll. *collis* per *portèl*, grafiat *burtāl* amb plurals ja fortament arabitzats *barātīl* i *burtālāt*; també en Eiximenis i en JoMartorell]; avui en sentit oronímic usual a bastantes muntanyes sobretot Cardener-Berguedà, però també al Sud: *Portell del Tell* a Odèn, *Portell del Porc* entre Malanyeu i La Clusa, dos a la Roca de Guixers, *Portell-Solivera* a Costoja, *Portell de Mollat* maestr. a Vi-